

й монографічними виданнями про історію Польщі та її регіонів на міжнародному рівні, історію українсько-польських стосунків, історію польської громади на Буковині тощо¹.

2.7 КАНАДОЗНАВСТВО*

Віталій Макар, Юрій Макар,
Олександр Сич

До навчальних програм і наукових досліджень Чернівецького університету канадознавство потрапило 1977 року внаслідок підписання угоди про співпрацю із Саскачеванським університетом з канадського міста Саскатун на початку липня того року. Перед тим, наприкінці червня, до Києва запросили ректора Саскачеванського університету Роберта Бегґа разом із дружиною, який попередньо встановив на університетській території пам'ятник Лесі Українці. У Києві гість висловив побажання свого колективу укласти угоду про співпрацю з одним із західноукраїнських університетів. Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти запропонувало йому власне Чернівецький університет, для чого попросило його ректора відрядити до Києва представника для переговорів з того приводу. Ректор Костянтин Червінський доручив цю місію деканові історичного факультету Юрієві Макару. Канадська сторона запропонувала проєкт з умовою вивчення канадськими студентами в Чернівцях української мови, української культури та історії України.

¹ Див., для прикладу: Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини XX ст.). Авт. колектив. Василь Ботушанський — керівник і гол. редактор, Сергій Гакман, Юрій Макар, Олександр Масан, Ігор Піддубний, Ганна Скорейко. Рецензенти Петро Брицький, Олександр Добржанський, Сергій Комарницький. Чернівці : Рута, 2005, 744 с.; Горук А. Культурний рух поляків на Буковині II пол. XIX — 1914 р. : монографія, Чернівці : Зелена Буковина, 2005, 228 с.; Спадщина Пілсудського та Петлюри: минуле, сьогодення та майбутнє партнерства Польщі та України : монографія / наук. редакція Валентина Балюка, Юрія Макара, Миколи Дорошка. Київ : Ніка Центр; Люблін : В-во УМКС, 2021, 424 с.; Макар Ю., Горний М., Макар В., Салюк А. Від депортації до депортації. Суспільно-політичне життя Холмсько-Підляських українців (1915–1947). Дослідження. Спогади. Документи. У трьох томах. Том 1, Чернівці : Букрек, 2011, 890 с.: іл.; Том 2, 2014, 900 с.; Том 3, 2015, 960 с.; Владислав Струтинський. Польська громада Північної Буковини: життя та діяльність в умовах російсько-української війни. *Wojna na Ukrainie. Rosyjski imperializm a niepodległość Ukrainy*. Praca zbiorowa pod redakcją Stanisława Stępnia. Fundacja Wolność i Demokracja, Warszawa — Przemyśl, 2024, s. 269–282.

Підписання Угоди про співпрацю із Саскачеванським університетом. 1977 р., м. Чернівці

Угоду підписали в Чернівцях 5 липня того року. До речі, вона стала першим такого типу документом, оскільки Чернівецький університет до того часу не співпрацював із закордонними навчальними закладами. Виконання угоди відразу стикнулося з нездоланими перешкодами, адже основним її мотивом був обмін студентами для навчання в обох договірних закладах. Чернівецькому університетові вдалося подолати цю перешкоду лише з настанням *горбачовської перебудови*, коли врешті-решт змогли поїхати до Канади наші студенти. А до того часу Чернівецький університет, за згодою Саскачеванського, заповнював студентську квоту відрядженням викладачів з різних факультетів на стажування, що не зовсім відповідало засадам угоди. Проте за умов тодішнього суспільного ладу кращого виходу годі було шукати. У ті часи не лише з України, але й з інших союзних республік не випускали за кордон не тільки студентів, але й викладачів. Їздили переважно науковці – не фахівці із суспільно-політичних спеціальностей. Чернівецький університет спочатку домігся права відряджати на стажування викладачів англійської та французької мови. Проте вже з першою ж групою з ними виїхав на стажування доцент Євген Сахновський з історичного факультету, а через деякий час – і заступник декана того ж факультету Петро Яценюк¹.

Отже, співпраця обох університетів від самого початку поширювалася на навчальний процес і наукову роботу. Під час першого візиту до Канади у вересні 1978 року делегація Чернівецького університету у складі ректора

¹ Макар Ю. Університети мого життя. Спогади. Чернівці, 2019; Архів родини Макарів.

Делегація Чернівецького університету у Саскачеванському університеті. 1978 р.

Костянтина Червінського, декана історичного факультету Юрія Макара та викладача англійської мови Романа Турчина обговорили питання про наукову співпрацю. Цілком зрозуміло, що канадська сторона пропонувала досліджувати історико-культурні процеси на території України, що ніяк не вписувалося в те, що можна було досліджувати на її теренах. Наша делегація добре розуміла, що дозволу на це не буде. Тому наполягала на дослідницькій роботі на території Канади. Станом на 1983 рік у Чернівецькому університеті була сформульована й узгоджена на всіх рівнях влади, включно із всесоюзною, проблема можливих спільних досліджень — «Роль національно-етнічних груп в освоєнні західних земель Канади». Пропозицію того року привіз до Саскачеванського університету Юрій Макар, де йому належало пройти тримісячне стажування. На той час в обох університетах діяли осередки, які займалися питаннями взаємної співпраці. Загалом тематика здобула схвалення, щоправда, лівову частку в ній займали питання участі українців у розбудові Країни кленового листка, як публіцисти називають Канаду¹.

Якщо ж говорити про канадознавство як наукову галузь, то в Україні вона фактично на той час не розвивалася, хоча база для того була. Але на перешкоді стояли ідеологічні міркування загальносоюзного керівництва

¹ Макар Ю. Університети мого життя. Спогади. Чернівці, 2019; Архів родини Макарів.

і відповідно – республіканського. Сталося так, що через угоду Чернівецького університету із Саскачеванським перший виявився піонером становлення й розвитку канадознавства в галузі суспільно-політичних досліджень України¹. Варто зауважити, що як канадознавча, так і іммігрантознавча проблематика в Чернівецькому університеті ніколи не досліджувалася, та й серед науковців УРСР не набула особливої популярності. Щоправда, потяг до вивчення того, як жилося буковинцям, що переселилися до Канади ще наприкінці XIX – на початку XX століття, на Буковині мав місце ще з тих часів. Проте згодом, унаслідок входження її північної частини до складу СРСР, будь-які контакти обірвалися, що, зі свого боку, зупинило на тривалий час спроби канадознавчих досліджень аж до укладання угоди між Чернівецьким і Саскачеванським університетами. Хоч заради правди варто сказати, що окремі публікації на цю тематику мали місце. Передусім слід звернути увагу на чи не найпершу публікацію в УРСР повоєнного часу – книгу відомого українського вченого Арнольда Шлепакова про українську еміграцію до Північної Америки². До речі, академік Шлепаков суттєво допоміг науковцям Чернівецького університету у формулюванні тематики наукових досліджень із канадською стороною.

Саме представники – і колишні випускники – Чернівецького університету, підготували й захистили перші дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Належить, очевидно, назвати хоча б декілька з них. Започаткував саме наукову розробку вибраної теми Олександр Сич. Власне з-під його пера з'явилися перші публікації з вищезазначеної тематики³. Достроково закінчивши аспірантуру в Чернівецькому університеті й підготувавши дисертацію на тему «Слов'янська еміграція у заселенні та освоєнні канадського Заходу (кінець XIX – початок XX ст.)» (науковий керівник – Юрій Макар), О. Сич успішно захистив її у Київському університеті 1984 року. Наступну роботу – «Канадська немарксистська історіографія історії української етнічної групи Канади (критичний аналіз)» – підготував і захистив випускник аспірантури Інституту історії АН УРСР, випускник Чернівецького університету Олександр Макар (науковий керівник – Іван Хміль) у спецраді того ж інституту. А третім кандидатом історичних наук з канадознавства став Сергій Федуняк, який захистив восени 1994 року свою роботу на тему «Релігійні

¹ Макар Ю. Університети мого життя. Спогади. Чернівці, 2019; Архів родини Макарів.

² Шлепаков А. Українська трудова еміграція в США і Канаді (кінець XIX – початок XX ст.). Київ : В-во АН УРСР, 1960.

³ Сич О. Деякі аспекти імміграційної політики Канади наприкінці XIX – на початку XX ст. *Український історичний журнал*. 1981б. № 11. С. 101–109; Сич А. Роль славянських іммігрантів в освоєнні канадського Запада в кінці XIX – на початку XX вв. *Вопросы новой и новейшей истории. Республиканский междугосударственный научный сборник*. Выпуск 30. Киев, 1984. С. 88–96.

конфесії і громадсько-політичні організації українців Канади (1891–1914 рр.)» (науковий керівник – Юрій Макар) уже у спецраді Чернівецького університету, яка запрацювала цього ж року¹.

Після здобуття Україною незалежності дослідження з канадознавства поширилися на політичні науки, міжнародні відносини тощо. Загалом з названих напрямів лише у спецрадах Чернівецького університету – з історичних і політичних наук – захищено близько двох десятків кандидатських дисертацій. Усіх здобувачів наукового ступеня кандидата наук з канадознавства, очевидно, немає сенсу перераховувати. Проте доцільно згадати осіб, які тривалий час працювали або й продовжують роботу в Чернівецькому університеті.

Кандидатом історичних наук став у 1997 році Сергій Панцир, захистивши роботу «Індійська імміграція в Канаді в історичній ретроспективі», виконану під керівництвом О. Сича. Тарас Лупул – багаторічний працівник кафедри міжнародних відносин (тепер – кафедра міжнародних відносин та суспільних комунікацій) – двома роками пізніше під науковим керівництвом того ж Олександра Сича захистив роботу на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук на тему «Сучасна імміграція в Канаді: основні тенденції та особливості». Викладач кафедри політології та державного управління Павло Катеринчук під керівництвом Анатолія Круглашова опрацював тему «Еволюція канадського федералізму та проблема Квебеку (80-ті – 90-ті рр. XX ст.)» та захистив роботу в спецраді Чернівецького університету, ставши кандидатом політичних наук.

Віталій Макар у 2004 році захистив роботу на тему «Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади» (науковий керівник чл.-кор. НАН України Володимир Євтух) в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. Наступного року в спецраді Чернівецького університету захистила працю Іванна Макух-Федоркова «Становлення та утвердження соціальної держави в Канаді (30–60-ті рр. XX ст.)» (науковий керівник – Юрій Макар). Викладачка кафедри іноземних мов (тепер – кафедра сучасних іноземних мов та перекладу) Валентина Богатирець опрацювала проблему «Канадська багатокультурність: політичний досвід і суспільна практика (національний і глобальний вимір)» (науковий керівник – Юрій Макар).

Із середини 90-х років розпочався захист дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук. Першим докторську дисертацію з канадознавства захистив у грудні 1994 року в щойно відкритій за ініціативи проф. Ю. Макара спецраді Чернівецького університету Олександр Сич. Тема його ґрунтовної роботи – «Імміграція та її місце в соціально-економічному розвитку Канади

¹ Архів родини Макарів.

(1900–1939 pp.)». Наступними докторатами, але вже з політичних наук стали (у послідовності захисту): Т. Лупул опрацював тему «Політизація етнічності як інституційний фактор процесу формування сучасної канадської політичної нації»; Олег Козачук виконав роботу «Національне питання у внутрішній політиці США та Канади: порівняльний аналіз» та захистив її у спецраді Чернівецького університету 2019 року; В. Макар підготував дослідження «Еволюція двосторонніх відносин України та Канади». Щоправда, з об'єктивних причин не міг її захистити у спецраді свого університету, тому здійснив це в Інституті міжнародних відносин Київського університету. Нині працює завідувачем кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій. Загалом докторами наук стали п'ять працівників університету, чотири з яких – на історичному факультеті.

Одним із дієвих засобів заснування й розвитку будь-якого напряму історичних чи загалом суспільно-політичних досліджень є організація та проведення наукових форумів, зокрема міжнародних. Першим кроком у цій галузі стало запрошення Ю. Макара на щорічний Конгрес гуманітарних асоціацій університетів Канади, який відбувся 1983 року в Університеті Британської Колумбії у Ванкувері. Гість з України формально брав участь у конференції Канадської асоціації славістів, керівником якої на той час був професор Альбертського університету в Едмонтоні Богдан Медвідський. Крім участі в роботі цієї конференції, представникові Чернівецького університету було дозволено відвідувати безплатно засідання й інших асоціацій, яких налічувалося десятки. У роботі деяких він і взяв участь. Загалом конгрес тривав до двох тижнів¹.

Наступного року на базі Чернівецького університету відбувалася всесоюзна сесія за підсумками польових наукових досліджень, що проводилися раз на два роки в різних містах СРСР. Слід зазначити, що історичний факультет із середини 70-х років минулого століття здійснив рішучі кроки для зайняття належного місця в науковій роботі однотипних підрозділів університетів Радянського Союзу. Із запрошенням на сесію у межах Союзу не було проблем, а з-за кордону вони виникли, і доволі складні. Їх вдалося подолати завдяки підтримці Інституту етнографії АН СРСР, який взяв на себе відповідальність за участь у роботі сесії етнографів з Канади. До Чернівців прибули Юрко Фотій і Леррі Беррон із Саскачеванського, а також Богдан Медвідський з Альбертського університету. Для цього була передбачена окрема сесія «Етнічні та етнокультурні процеси в зарубіжних країнах», у роботі якої взяли участь і представники Чернівецького й інших університетів і наукових закладів

¹ Макар Ю. Університети мого життя. Спогади. Чернівці : Технодрук, 2019. С. 203–299.

Радянського Союзу, а також деяких країн соціалістичного табору. Л. Беррон представляв наукову школу Саскачеванського університету з вивчення історії та культури корінних жителів Канади, будучи вихідцем з їх середовища, тому й хотів вивчити вирішення їх проблем в СРСР. Проте поїхати до північно-східних регіонів Союзу йому не вдалося. Інші два канадські науковці зайнялися життям і побутом українців¹.

Деякі зауважень про тематику виступів на засіданнях секції представників Чернівецького університету та наукових закладів АН УРСР. Вона здебільшого стосувалася подій і процесів до Першої світової війни. Ю. Макар і В. Євтух з Києва побудували доповіді на аналізі особливостей асиміляційних процесів у Канаді, О. Сич – про етнічну термінологію канадської статистики щодо слов'янської еміграції, О. Макар – аспірант Інституту історії АН України – про українську трудову еміграцію у канадських преріях, Тарас Івасютин з кафедри французької мови – про етнонаціональні процеси серед канадців французького походження, Валерій Михайленко – завідувач кафедри англійської мови – про багатокультурність Канади².

Наступну за темою спільних досліджень конференцію провели 28 вересня 1985 року в Саскачеванському університеті. На пропозицію канадських колег вона отримала назву «Рання українська еміграція до Канади: погляд з обох боків океану». Передбачалося, що з боку Чернівецького університету участь в конференції візьме п'ятиособова делегація. Проте з незалежних від університету причин до Саскатуну прибули тільки дві особи – Ю. Макар і археолог Любомир Михайлина. З канадського боку в ній взяли участь представники Саскачеванського, Манітобського й Альбертського університетів³.

Конференція відбулася протягом одного дня, на неї зібралося 20 учасників, і передбачалось заслухати й обговорити шість доповідей. Засідання вів один із керівників групи співпраці з нашим університетом Ю. Фотій, а першу доповідь оприлюднив Віктор Буйняк, якого свого часу представив ректор Саскачеванського університету як одного з натхненників угоди з Чернівецьким університетом. Він говорив про старання перших українських переселенців у Канаді зберегти рідну мову через її впровадження до навчальної програми у школах. Представниця Манітобського університету Стелла Гринюк свою доповідь присвятила початкам навчання дітей українських переселенців у державних школах Манітоби. А священник Василь Макаренко, що виступив від імені Інституту Петра Могили Саскачеванського університету,

¹ Макар Ю. Університети мого життя. Спогади. Чернівці : Технодрук, 2019. С. 203–299.

² Архів родини Макарів.

³ Там само.

Підписання Угоди про співпрацю з Манітобським університетом. 2010 р., м. Чернівці

зосередив свою увагу на українській громаді як основі етнічного самозбереження в канадському суспільстві, до речі, перефразовуючи відоме галицьке прислів'я: «Канадські українці – П'ємонт українців у діаспорі», що викликало пошвавлення серед присутніх¹.

У другій половині дня доповідали буковинці. Ю. Макар говорив про інтерес в Україні до вивчення канадської історії на базі співпраці Чернівецького та Саскачеванського університетів. Л. Михайлина зупинився на значенні спільних археологічних досліджень на теренах Саскачевану й Буковини для глибшого взаємного вивчення минулого та сучасного обох держав. Оскільки О. Сич не зміг з незалежних від нього причин взяти участь у конференції, хоча й підготував доповідь, представники Чернівецького університету ознайомили присутніх з її змістом. Автор тексту мав намір говорити про листування буковинців – тих, що перебралися до Канади з рідними і близькими, що залишилися у Старому краї, як дуже часто емігранти називали терени свого походження. Протягом усього дня тривали жваві дискусії. А на завершення конференції пройшла, як її назвали, панельна дискусія «Джерела і студії ранньої історії українців Канади». Модерували, як тепер прийнято говорити, керівниця кафедри української мови Саскачеванського університету Рома Франко, яка, між іншим, привозила до Чернівців на восьмитижневе навчання

¹ Архів родини Макарів.

першу групу канадських студентів. Дві доповіді для відкриття дискусії зробили Андрій Макух із Саскатуну і представник Альбертського університету Мирослав Юркевич. Перший говорив про різні аспекти українсько-канадської історії піонерської доби, другий – про написання двотомної «Історії українців Канади», присвяченої 100-річчю їх тут поселення, яке наближалось. В обговоренні взяли участь усі присутні¹.

Повертаючись до розвитку канадознавства в Чернівецькому університеті, слід звернути увагу, що горбачовська перебудова й розпад Радянського Союзу, що неухильно наближався, докорінно змінювали його характер. Надходив ювілей важливої події для Канади, а отже, і для України – століття українського поселення в Країні кленового листка. Відповідні дійства пройшли в українських містах – Львові, Чернівцях, Івано-Франківську тощо. Сказане стосується конференцій, зустрічей, організації виставок та інших форм. У них, тепер вже без обмежень, брали участь науковці з університетів Канади – Оттавського, Манітобського, Саскачеванського, Альбертського. Визначною подією стала конференція у жовтні 1990 року в Чернівцях. Вона відбулася на підставі Меморандуму про наукове і культурне співробітництво між Міністерством культури УРСР, Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти УРСР, Інститутом мистецтва, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського Академії наук УРСР та Міністерством культури і багатокультурності провінції Альберта². Відповідно до документа під такою довгою назвою чітко було зазначено, що спільно з «історичним факультетом Чернівецького державного університету та музеями під відкритим небом Львова і Чернівців (українські підписанти. – Авт.) підготують і проведуть музейно-етнографічну конференцію, присвячену еміграції українців до Північної Америки наприкінці 19-го сторіччя».

У Чернівецькому університеті конференція відбулася 23–25 жовтня 1990 року під назвою «Еміграція населення західноукраїнських земель до Північної Америки на рубежі XIX–XX століть. Її роль в освоєнні канадського Заходу». Участь у ній взяли науковці з України, Канади та Бразилії. Україну представляли понад 30 осіб із Чернівців, Львова, Києва й Тернополя. Половина з них презентувала наукові здобутки Чернівецького університету. Зокрема, доповіді виголосили Борис Білецький, Василь Ботушанський, Георгій Кожолянко, Ярослава Кожолянко, Юрій Макар, Олександр Сич³.

¹ Архів родини Макарів.

² Міграційні рухи з Західної України до Західної Канади. Матеріали спільних конференцій / *Migrations from Western Ukraine to Western Canada. Proceedings of the Joint Conferences*. Ред. О. Макар, Р. Білаш. Едмонтон, 2002.

³ Там само. С. 19–44.

Канадських науковців очолював міністр освіти і багатокультурності провінції Альберта Даґ Мейн. До делегації входили вчені з Едмонтону, Вінніпеґу і Торонто — Радомир Білаш, Едвард Бурштинський, Гаррі Дугей, Ірина Єндрієвська, Рута Лисюк-Мартиків, Марія Лісова, Френсис Свиріпа і Діана Томас. Згідно з *Меморандумом*, канадська делегація мала налічувати шість осіб, але прибула у збільшеному складі. Бразилію представила Оксана Борушенко¹.

У згаданому документі на бажання канадської сторони передбачалася поїздка до місцевості, звідки перші два достовірно відомі українці — Іван Пилипів і Василь Єлиняк — у вересні 1891 року прибули до Канади. Йшлося про село Небилів на Прикарпатті. Ще влітку 1990 року, після проголошення Декларації незалежності, Україну сколихнула ейфорія волі, яка власне й розпочалася на її західних теренах. З підпілля роком раніше вийшла Українська греко-католицька церква, конституювалася нова Православна церква в особі Київського патріархату, відроджувалась Українська автокефальна православна церква. Усі ці явища не пройшли повз увагу гостей з Канади, які, за винятком міністра Мейна, мали українське походження. У Небилові, куди канадські науковці прибули разом із буковинськими, у сільському будинку культури відбулася тепла зустріч з місцевими жителями, з обох боків мали місце виступи, тепер вже без ідеологічних обмежень. День пройшов доволі цікаво².

Конференцію у відповідь провінційний уряд Альберти провів в Едмонтоні 17–20 травня наступного року. Вона мала назву «Міграція українців до Західної Канади після 1891 року: ювілейна конференція». На цю конференцію запросили науковців із Чернівців, Львова та Києва. Оскільки Радянський Союз перебував на стадії розпаду, то, на відміну від попередніх років, остаточний склад української делегації з'ясувався в Едмонтоні, безпосередньо перед початком конференції, бо її українські учасники добиралися самотужки, різними шляхами. Виявилося, що повний склад делегації з України налічував 14 осіб, по чотири особи з Чернівців і Львова та шестеро науковців із Києва. Чернівецький університет представили Георгій та Ярослава Кожолянки, а також Юрій та Олександр Макари. Канадська делегація складалася з 20 осіб з університетів Вінніпеґа, Едмонтону, Оттави, Саскатуну й Торонто. Загалом відбулося 13 сесій, на засіданнях яких заслухано й обговорено широке коло питань. Вони, зокрема, стосувалися:

методології та історіографії;
історії;

¹ Міграційні рухи з Західної України до Західної Канади. Матеріали спільних конференцій / *Migrations from Western Ukraine to Western Canada. Proceedings of the Joint Conferences*. Ред. О. Макар, Р. Білаш. Едмонтон, 2002. С. 19–44.

² Там само, с. 367–374.

Олександр Сич і канадський дослідник Гері Генсон у Державному архіві Чернівецької області

етнографії та фольклору;
матеріальної культури;
народних обрядів;
декоративних видів народного мистецтва;
музеєзнавства;
мовознавства та літературної критики.

Згодом за матеріалами обох конференцій в Едмонтоні видали двотомну книгу матеріалів під редакцією О. Макара і Р. Білаша «Міграційні рухи з Західної України до Західної Канади. Матеріали спільних конференцій» (Migration from Western Ukraine to Western Canada. Proceedings of the Joint Conferences)¹.

Помітний внесок у розвиток канадознавства на Буковині зробив нинішній завідувач кафедри всесвітньої історії О. Сич, який брав активну участь в організації та проведенні наукових форумів із тематики спільних досліджень з канадськими науковцями. 1989 року він у складі восьмиособової групи науковців і студентів Чернівецького університету перебував понад місяць на стажуванні в Саскачеванському університеті. Як він сам згодом зазначав, його головною метою під час того стажування стало зібрання

¹ Міграційні рухи з Західної України до Західної Канади. Матеріали спільних конференцій / Migrations from Western Ukraine to Western Canada. Proceedings of the Joint Conferences. Ред. О. Макар, Р. Білаш. Едмонтон, 2002. С. 367–374.

матеріалів для написання докторської дисертації, про що вище вже сказано. Отже, він ефективно зміг попрацювати в архівосховищах і бібліотеках Саскатуну, Едмонтону, Оттави. Разом із тим знайомився з організацією і змістом навчального процесу в університетах, названих міст, передусім у галузі вивчення історії та інших суспільствознавчих дисциплін. До речі, під час першого свого візиту до Канади О. Сич двічі виступив в Українському музеї Канади, розташованому в місті Саскатун, а серед його засновників і багаторічним керівником був відомий український громадський діяч провінції Саскачеван Альберт Качковський. Присутнім гість з України розповів про зміни, що наступали в історичних дослідженнях в умовах горбачовської перебудови. За другим разом посланець Чернівецького університету розповів слухачам про прибуття до Канади перших українців, нащадками яких і були присутні¹.

Восени 1991 року О. Сич відвідав Канаду повторно, за цим разом на запрошення Канадського інституту українських студій Альбертського університету, який запропонував йому взяти участь у науковій конференції «Українські канадці 1924–1951: профілі і тематичні дослідження», присвяченій 100-річчю української імміграції в Канаді, яка мала відбутися в Альбертському університеті в місті Едмонтон як частина цілої низки урочистих заходів у рамках програми з відзначення ювілею. У складі делегації, що представляла Україну на конференції в Едмонтоні, крім О. Сича, був також професор Леонід Лещенко з Києва². Представник Чернівецького університету оприлюднив доповідь «Сфери трудової діяльності українських іммігрантів у Канаді у міжвоєнний період». Розширена версія цієї доповіді вийшла пізніше в журналі «Українська діаспора»³.

Не можна не згадати ще одного міжнародного форуму, до організації та проведення якого доклали значних зусиль О. Сич. Ідеться про міжнародну канадознавчу конференцію, що відбулася в Чернівецькому університеті в липні 1991 року на вельми актуальну тему «Національні і етнічні проблеми в Канаді та Радянському Союзі». Це була Перша міжнародна конференція, яка проведена спільно із Чернівецьким університетом та створеною Радянською асоціацією вивчення Канади. Підготовка до неї тривала з весни того року. Оскільки двома тижнями раніше Юрія Макара, який займався нею, відряджено на місяць до США, на Олександра Сича, як члена оргкомітету з боку нашого університету, лягли, по суті, усі клопоти, організаційні справи

¹ Сич О. Моя Канадіана. Історико-політичні проблеми сучасного світу : збірник наукових статей. Чернівці, 2022. Т. 45. С. 41–49.

² Ukraine, № 11 (183), November 1991, p. 37.

³ Сич О. Сфери трудової діяльності української еміграції в Канаді в міжвоєнний період. *Українська діаспора* (Київ — Чикаго), 1994. Число 5. С. 58–66.

й відповідальність за проведення цього важливого міжнародного форуму, з якими він успішно впорався.

Склад учасників конференції був вельми представницьким: до Чернівців приїхало близько 40 вчених і практичних працівників із семи країн світу. Науковий рівень конференції виявився надзвичайно високим, а виголошені доповіді відзначалися глибиною й змістовністю. Про її проведення повідомив бюлетень Міжнародної ради з вивчення Канади¹. Самий факт проведення такої поважної конференції в Чернівецькому державному університеті, безумовно, можна розцінювати як визнання досягнень його науковців у царині канадознавства як на міжнародному рівні, так і, що важливо для України, всередині Радянського Союзу. Слід зазначити, що цей науковий захід мав і неабияке політичне значення, бо спеціально для привітання його учасників прибули посол Канади в СРСР Майкл Белл і генеральний консул Канади в Києві Нестор Гайовський.

Організацією і взаємною участю у конференціях до 100-річчя українського поселення в Канаді й завершилося виконання спільної теми дослідження в галузі канадознавства, хоч воно стрімко продовжувало розвиватися в Чернівецькому університеті. Ще на тому етапі до нього долучився нинішній завідувач кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій, а тоді аспірант Інституту соціології НАН України В. Макар.

У незалежній Україні канадознавство в Чернівецькому університеті набуло глибшого змісту й нових форм. У 2005 році вже в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича (ЧНУ), на факультеті історії, політології та міжнародних відносин (ФІПМВ), створено перший в Україні Центр канадських студій імені Рамона Гнатишина (ЦКС), генерал-губернатора Канади, родовід якого ведеться з Буковини, до речі, почесного доктора ЧНУ. Центром із часу його заснування керує В. Макар, який заклав засади навчальної роботи з канадознавства зі студентами й аспірантами факультету, а також здійснює широкомасштабні наукові дослідження, будучи членом Центральноєвропейської асоціації канадознавців, у роботах якої брали й беруть участь інші науковці ЧНУ².

Центр канадських студій, як і інші центри студій ФІПМВ – американських, польських, румунських, – здійснює, так би мовити, двоєдину роботу, поєднуючи навчальний процес і наукові дослідження. При ньому створена Канадська бібліотека з наукової періодики, монографій історико-політичного спрямування, яка містить і деякі копії архівних документів з центрального

¹ ICCS Contact CIEC. Volume 10, № 2, Fall 1991, p. 23–24.

² Макар В., Макар Ю. Угода, перевірена часом і значимістю. *Історико-політичні проблеми сучасного світу: збірник наукових статей*. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2022. Т. 45. С. 10–20.

Відкриття Центру канадських студій імені Рамона Гнатишина в Чернівецькому університеті. 2005 р.

і провінційних архівів Канади тощо. Навчальну роботу здійснюють викладачі факультету. Але до пандемії COVID-19 її активно проводили науковці Саскачеванського університету. Між 2007 і 2018 роками п'ять разів молоді канадські науковці викладали канадознавчі курси англійською мовою. ЦКС формував групи студентів від 10 до 15 осіб, які виявляли бажання слухати ці курси, що стосувалися державного устрою Канади, її внутрішньої і зовнішньої політики, національного складу населення, місця та ролі етнічних груп у суспільному житті¹.

Хоч Центр діє при кафедрі міжнародних відносин та суспільних комунікацій, проте до груп вивчення канадознавчих курсів записувалися студенти не лише міжнародники, а й історики та політологи. Приїжджі викладачі, згідно з умовою, викладали той чи інший курс і мали право провести підсумкову атестацію студентів, яка їм зарахувалася на рівні з предметами, які викладалися на кафедрах факультету. На жаль, пандемія та слідом за нею розпочате РФ повномасштабне вторгнення в Україну під парасолею спеціальної військової операції перервали цей налагоджений процес, але, на щастя, не зовсім його зупинили.

¹ Макар В., Макар Ю. Угода, перевірена часом і значимістю. *Історико-політичні проблеми сучасного світу: збірник наукових статей*. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2022. Т. 45. С. 10–20.

**Представники Чернівецького університету в Парламенті Канади
із Сенаторкою Рейнелл Андрейчук. 2007 р., м. Оттава**

Центр канадських студій здійснює у взаємодії з університетами Канади, широкопланові історико-політичні дослідження з канадознавства, зрозуміло, передусім у галузі українсько-канадських стосунків, ролі Канади у всебічній допомозі Україні в процесах її державотворення та визнання на міжнародній арені, місця та ролі української громади в канадському суспільстві. Добрим показником у цьому розумінні є проведення Центром канадознавчих конференцій. Такі заходи він провів у 2010 та 2019 роках за участю делегацій ряду канадських університетів під патронатом посольств – України в Канаді і Канади в Україні. Посли останньої брали участь в обох випадках. На відкриття першої з них прибув тодішній посол Канади в Україні Даніель Карон, який наступного (2011) року нагородив Центр канадських студій ЧНУ почесною відзнакою до Дня Канади, що відзначається щорічно як національне свято першого липня¹.

Зокрема, на першій з них, крім традиційних привітань, на пленарному засіданні виголосили доповіді: Ю. Макар – «Розвиток канадознавства у Чернівецькому університеті»; В. Євтух (Київ) – «Роль організаційної діяльності зарубіжних українців у збереженні їх етнічної самобутності»; В. Макар – «Канадсько-українські відносини на сучасному етапі». Далі конференція працювала за трьома тематичними напрямками: суспільствознавчі аспекти сучасного канадознавства; етнонаціональна проблематика у сучасному канадознавстві; філологічні та культурологічні студії у сучасному канадознавстві.

¹ Архів родини Макарів.

Програма Першої міжнародної конференції з канадознавства

До речі, матеріали конференції опубліковані українською та англійською мовами Центром канадських студій у повному обсязі наступного року¹. На початку публікації вміщено звернення посла Канади в Україні Данієля Карона до ректора Чернівецького університету Степана Мельничука з подякою за організацію такого важливого заходу, створення вперше в Україні Центру канадських студій, що змінює стосунки між обома державами.

Загалом на конференції було заслухано й обговорено 46 доповідей від 47 учасників (три — у співавторстві). Крім зазначених вище, проголошених на пленарному засіданні,

у роботі тематичних засідань обговорили: 22 виступи з першого спрямування, у тому числі дев'ять від ЧНУ; 13 — з другого спрямування, сім з яких від буковинських науковців; 11 — з третього, з них чотири чернівецьких.

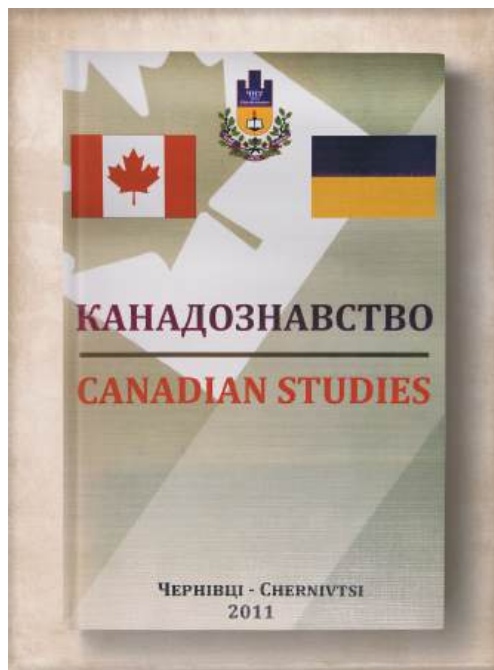
Очевидно, належить зупинити увагу хоча б на тематиці частини доповідей від ЧНУ, а ними були представники всіх спеціальностей факультету історії, політології та міжнародних відносин. Зокрема, Володимир Фісанов висвітлив тему «Особливості функціонування канадських ЗМІ: погляд з України». Лариса Коврик-Токар вибрала проблему «Канада і США у контексті сучасного виміру взаємин: економіко-політичний аспект». Тамара Марусик разом із колегою з Інституту історії НАН України Оленою Ковальчук подали доповідь «Голодомор 1932–1933 років в УРСР і українська діаспора в історичній ретроспективі», опублікувавши того ж року спільну, добре документально обґрунтовану монографію. Сергій Федуняк звернув увагу на «Політику Канади у сфері безпеки після завершення “холодної війни”». А Віра Бурдяк проаналізувала проблему «Розвиток громадянського суспільства в Канаді: досвід та уроки для України».

¹ Матеріали Першої міжнародної конференції з Канадознавства 26–28 лютого 2010 року / *Proceedings of the First Bi-Annual Conference on Canadian Studies 26–28 February 2010*. Чернівці, Чернівецький національний університет, 2011.

Павло Катеринчук зробив доповідь на тему «Особливості сучасної імміграційної політики Канади», а Іванна Макух-Федоркова привернула увагу учасників конференції до проблеми «Основні напрями інноваційної стратегії Канади протягом 2003–2010 рр.», що п'ятьма роками раніше було одним з аспектів її кваліфікаційної дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. Галина Чайка з кафедри історії України виголосила цікаву джерелознавчу доповідь «Біографічні словники Володимира Кея — цінне джерело для вивчення еміграції з Буковини до Канади у 1896–1900 рр.».

Усі попередні доповіді стосувалися історико-суспільствознавчої проблематики. Етнонаціональна проблематика прозвучала в доповідях буковинських канадознавців. З ними виступили: Олег Козачук на тему «Іннуїти в сучасній політичній системі Канадської Федерації»; Валентина Богатирець з кафедри сучасних іноземних мов та перекладу — «Глобалізаційні впливи на етнонаціональні відносини»; Тарас Лупул розкрив тему Конструювання «етнічного канадця» та «політика багатокультурності» як інтегративні моделі сучасного канадського націєтворення. Василь Бутушанський зайнявся подальшим дослідженням вибраної проблеми, проголосивши за цим разом доповідь «Канада — основний напрямок буковинської заокеанської еміграції першої хвилі». Георгій Кожолянюк свій виступ назвав Українці на західному побережжі Америки та в Канаді у XVIII — 80-х рр. XIX ст., що передувало масовому переселенню туди українців.

Загалом із 46 доповідей, виголошених на конференції, 22 належали науковцям Чернівецького університету, 13 — університетським і науковим закладам Канади, три — по одній — із Нідерландів, Німеччини і Польщі, а вісім доповідей оприлюднили представники українських університетів поза межами Чернівців. Як видно з аналізу, канадознавча проблематика знайшла багатогранне й широке розкриття.

Титул збірника матеріалів Першої міжнародної конференції з канадознавства

Програма міжнародної конференції «Канада – Україна: минуле, сучасне, майбутнє»

Наступна конференція під назвою «Канада – Україна: минуле, сучасне, майбутнє» відбулася в Чернівцях у вересні 2019 року¹. Вона також пройшла під патронатом посольств обох країн і Чернівецького й Альбертського університетів, а співголовами її організаційного комітету виступили директори – Центру канадських студій Чернівецького університету Віталій Макар та Канадського інституту українських студій Ярослав Балан. До його складу також входили представники цих двох структурних підрозділів. Якщо порівнювати з попередньою, то на цій конференції було значно ширше представництво не лише від організаторів форуму, але й з боку інших міст України та інших держав.

Загалом на конференції заслухано й обговорено 57 доповідей, 14 з яких – на трьох пленарних засіданнях, а решта – під час роботи секцій. Перша доповідь проголошена послом Канади в Україні Романом Ващуком – *Canada-Ukraine relations since Maidan, 5 years in review*. Другу *Turning a blind eye to injustice: Canadians who helped to cover-up Ukraine's Great Famine-Holodomor* оприлюднив Ярослав Балан. Віталій Макар виступив на тему «Українці Канади та їх роль у відстоюванні української державності». Присутні також переглянули привезений з Канади фільм «Українці Канади: Історія успіху» (*Ukrainian Canadians: a Success Story*).

Сергій Ціпко з КІУСу доповідав про *The Alberta Press on Ukrainians in Canada during World War II: Two Case Studies*. Київський науковець Володимир Євтух побудував свій виступ на темі «Канадські студії в Україні у контексті теорії еволюції» із широким залученням матеріалів фахівців з Буковини.

¹ Друга міжнародна конференція з Канадознавства *Канада – Україна: минуле, сучасне, майбутнє, 12–13 вересня 2019 року, програма, Чернівці 2019 / Second International Conference on Canadian Studies Canada – Ukraine: Past, Present, Future, 12–13 September 2019, Programme, Chernivtsi 2019*.

Юрій Макар доповідав про «Канадознавство в Чернівецькому університеті», а Тамара Марусик – про «Міжнародну діяльність Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: від витоків до сьогодення».

На пленарних засіданнях виступили троє представників Чернівецького університету, п'ятеро – з Канади, дві доповідачки з Польщі, два доповідачі – з Києва і по одному з Австрії та Нідерландів. Решта доповідей обговорювалися на секційних заняттях, якими керували представники ЧНУ, згідно з послідовністю: Т. Лупул, В. Богатирець, В. Бурдяк, З. Куделько, О. Івасюк. Очевидно, слід зупинити увагу на доробкові буковинських науковців, а принагідно дещо сказати й про виступи, передусім з Канади.

Перша секція працювала з проблематикою «Суспільствознавчі аспекти сучасного канадознавства». На її засіданнях заслухали й обговорили 27 доповідей, з них десять із Чернівців, дев'ять із ЧНУ і одна з Чернівецького медичного університету. Першим виступив Володимир Фісанов з темою «Вплив Маршалла Маклюєна на розуміння медіа та глобальні медійні практики: погляд з XXI століття». Анатолій Круглашов зупинився на темі «Можливості та обмеження в застосуванні моделі канадського мультикультуралізму в Україні». Близьку за суттю доповідь зробив Тарас Лупул – «Виклики політики багатокультурності в Канаді: ретроспектива минулого, перспектива майбутнього». Натомість Олег Козачук висвітлив проблему «Канадська ідентичність та її зовнішньополітичні прояви». Представниця ЧНУ Віра Бурдяк висвітлила тему «Успіхи соціальної політики Канади та її специфіка». Іванна Макух-Федоркова проаналізувала проблему «Сучасна стратегія кібербезпеки Канади». А Микола Гуйванюк у своїй доповіді «Еміграція до Канади в рецепції українських письменників Галичини і Буковини кінця XIX – початку XX ст.» змістовно проаналізував важливий тренд у середовищі західноукраїнських літераторів, пов'язаний із масовим переселенням до Нового краю українців з двох областей нинішньої України.

У другій секції, як і під час попередньої конференції, обговорювалася проблематика «Культурологічні та філологічні студії у сучасному канадознавстві». ЧНУ тут був представлений чотирма доповідями: Світлани Герегової «Візуальна «архівация» минулого українського народу в творчій спадщині Василя Курилика», до речі, це був оновлений і доповнений варіант доповіді 2010 року. Тему «Політичні промови Джастіна Трюдо: узагальнення політичного успіху» розкрила у своїй доповіді доцентка кафедри сучасних іноземних мов та перекладу факультету історії, політології та міжнародних відносин Зоя Куделько. Завідувач тієї ж кафедри Тарас Івасютин виступив на тему «Творчий шлях канадської письменниці Ненсі Гюстон». Ольга Івасюк зупинилась на темі «Декодування поезії Петра (Василя) Кузика як особливе явище міжкультурної комунікації».

Науковці ЧНУ не лише займаються вивченням канадознавства в межах свого закладу, але й беруть участь у роботі Центральноєвропейської асоціації канадознавців, яка раз на два роки організовує форуми в університетах Європи. Зокрема, В. Макар, Т. Лупул та інші буковинські учені виступали на відповідних заходах в університетах Польщі, Румунії, Чехії, Словаччини, Хорватії, Німеччини тощо. Останнім прикладом може слугувати доповідь Віталія Макара на конференції в Будапештському університеті Угорщини під назвою «Канада: сучасні та майбутні виклики», яка пройшла 23–24 листопада 2023 року. Там він зробив доповідь на тему «Канада як нова батьківщина для іммігрантів та біженців». Участь у конференції взяли також представники Угорщини, Румунії, Хорватії та Чехії.

Отже, підводячи підсумок, з впевненістю можна твердити, що канадознавство в Чернівецькому університеті посіло чільне місце в навчальному процесі й наукових дослідженнях. ЧНУ став насправді піонером поширення канадознавства в Україні. Його науковцями видано ряд колективних і одноосібних монографій, опубліковано чималу кількість статей у наукових виданнях – українських і закордонних. Лише в науковому журналі кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій «Історико-політичні проблеми сучасного світу від 2010 по 2024 рік» українською та англійською мовами опубліковано 44 наукові розвідки з канадознавства. З них у 2017, 2020 і 2022 роках – окремими рубриками – п'ять, шість і п'ять статей. Якщо ж підрахувати загальну кількість наукових публікацій науковців ЧНУ з канадознавства – істориків, міжнародників, політологів – починаючи з часу підписання угоди з Саскачеванським університетом, то їх набереться близько двох сотень¹.

Що ж до монографічних видань, то першу колективну публікацію видати в Україні не було можливостей через ідеологічні обмеження. Тому Ю. Макар і О. Сич видали російською мовою у Москві². Автори проаналізували багатотомне канадське урядове видання 70-х років минулого століття про громадян своєї країни – нащадків різних народів, у тому й українців. Уже в незалежній Україні Юрій Макар разом із киянами Леонідом Лещенком та Станіславом Лазебником опрацювали й видали збірник про українців у зарубіжному світі, включно з Канадою³.

У 1991 р. Олександр Сич підготував збірку листів українських поселенців у Канаді до своїх земляків і родичів в Україні, яка також містила авторську наукову передмову та підібрані ним цікаві світлини. Ця оригінальна

¹ Архів родини Макарів.

² Борьба национальных меньшинств Канады за свои права. Научно-аналитический обзор. Москва : ИНИОН АН СССР, 1985.

³ Зарубіжні українці. Довідник. Ред. Лазебник С. Ю., Лещенко Л. О., Макар Ю. І. Київ : Україна, 1991.

за жанром книжка стала першою публікацією чернівецьких науковців-істориків (у його особі), виданою в Канаді за підтримки Канадського інституту українських студій Альбертського університету. Слід нагадати, що 1991 рік був особливим для українських канадців, адже тоді відзначався 100-річний ювілей початку їх поселення в цій країні. Тому керівництво Інституту з великим зацікавленням поставилося до твору чернівецького науковця. До речі, українське видання цієї книжки вийшло друком наприкінці того ж року доволі солідним на той час накладом у 1000 примірників¹.

Згодом Ю. Макар разом із дружиною Леонорою Макар опублікував ілюстровану книгу на основі документальних матеріалів про родину Івана та Ліліани Грегорів, які організували надання значної допомоги українцям в незалежній Україні. Серед іншого, вони виділили власні кошти для створення комп'ютерного класу на історичному факультеті ЧНУ².

Ще дві наукові монографії вийшли з-під пера В. Макара. Перша з них стосувалася інтеграції українців у канадське суспільство, а друга – сучасних українсько-канадських взаємин. Обидві написані на широкій джерельній базі і з залученням чималої кількості архівних і опублікованих матеріалів, досліджень, спогадів тощо³. Також монографії видали Т. Лупул⁴ та О. Козачук⁵.

**Титул монографії В. Макара
«Двосторонні відносини України та Канади:
формування, розвиток, перспективи, динаміки»**

¹ Сич О. «З нового краю». Листи українських емігрантів з Канади. Зібрав і упорядкував, написав передмову О. Сич. Видавництво КІУС, Альбертський університет. Едмонтон, 1991; «З нового краю». Листи українських емігрантів з Канади. Зібрав і упорядкував, написав передмову О. Сич. Ред.-вид. відділ обліграфвидаву. Чернівці, 1991.

² Макар Ю., Макар Л. З Україною в серці. Чернівці : Букрек, 2003.

³ Макар В. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади. Чернівці : Прут, 2006; Макар В. Двосторонні відносини України та Канади: формування, розвиток, перспективи динаміки. Чернівці : Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020.

⁴ Лупул Т. Політизація етнічності як інституційний фактор сучасного процесу канадського націєтворення. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010.

⁵ Козачук О. Національне питання у внутрішній політиці США та Канади: порівняльний аналіз. Чернівці : Технодрук, 2018.

Підсумовуючи, належить зазначити, що канадознавство в Чернівецькому університеті стало інтегральною складовою частиною історичної науки та суспільствознавчих досліджень, що, зі свого боку, сприяло поширенню його в усій Україні. Доробок чернівецьких вчених становлять індивідуальні та колективні монографії, розділи в колективних монографіях, а також численні статті в українських та зарубіжних виданнях.

2.8 ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА*

Тарас Ковалець,
Галина Яценюк

Належність козакознавства до ключових напрямів наукових досліджень в українській історіографії та джерелознавстві не випадкове, позаяк ідеться про унікальне історичне явище, примітне значною історичною тяглістю й тим, що воно справило величезний вплив на історію Центрально-Східної Європи ранньомодерного періоду, також надавши форму відродженій українській державності. Попри те, що методологічні й концептуальні контури козакознавства досі залишаються не до кінця усталеними, основною метою його є всебічне вивчення феномена українського козацтва в найрізноманітніших вимірах – політичній історії, мілітаристики, суспільно-економічному, культурному тощо. Закономірно, що діяльність нашого козацтва опинилася й у фокусі тих досліджень, котрі провадяться на базі Чернівецького університету. Зі здобуттям Україною незалежності цей напрям студій став одним із магістральних серед історичних розробок цієї науково-освітньої установи¹.

¹ У пропонуваному розділі ми зосередимо увагу передусім на здобутках наукового козакознавства, представленого в дослідженнях викладачів Чернівецького університету. Варто зазначити, що і студентські наукові студії, присвячені темі козацтва, так само мають багату і змістовну історію. За дуже приблизними підрахунками, лише в матеріалах щорічних студентських конференцій за останні 25 років побачила світ майже сотня таких публікацій. Крім того, підготовлено й захищено численні курсові та магістерські роботи, чимало з яких є новими й цінними дослідницькими розробками. Безперечно, вони заслуговують на окреме комплексне дослідження в майбутньому.

Підкреслимо й особливу роль фахових наукових видань Чернівецького університету – зокрема часописів «Питання історії України» та «Наукового вісника Чернівецького національного університету. Історія», а також матеріалів численних міжнародних і всеукраїнських наукових конференцій, котрі проводилися в Чернівцях і стали авторитетними майданчиками для козакознавчих публікацій багатьох дослідників із різних наукових осередків України та з-за кордону, сприяючи тим самим формуванню цілісного дослідницького простору й діалогу в цій галузі історичних студій.